

VOLTERRA

Hoog op een heuvel tussen 2 valleien ligt Volterra, een stad van een kleine 15.000 inwoners. Het was één van de 12 steden van de Etruskische bond – en niet van de minste! – en bekend onder de naam Velathri. In de 5° E. v. C. woonden er, zo schat men, wel 20.000 mensen. De wal rond de stad had een omvang van 7 km.

Volterra was vooral economisch van belang: het was een centrum van landbouw en handel, maar vooral ook van 'industriële' activiteit. Er waren belangrijke lood-, koper-, aluin-, zilver- en zoutmijnen. Volterra hield als laatste Etruskische stad stand tegen de Romeinen, tot ze in 260 v. C. ook onderworpen werd aan het gezag van Rome.

In de Middeleeuwen was Volterra even een vrije stad, maar al vlug behoorde ze tot de invloedssfeer van Firenze, niet enkel omwille van haar grondstoffen, maar ook als vooruitgeschoven post tegen de grote rivaal Siena. Het fort van de Medici's is daar nog een indrukwekkende getuige van.

Vanaf de 16° E. verkommerde de stad. Haar militaire functie werd marginaal: in de verre

omgeving had Firenze geen vijanden meer! En de mijnbouw bleek steeds minder te renderen, alleen de zoutmijnen brachten nog wat op. Zo woonden er rond 1600 maar een kleine 2.000 mensen meer binnen de Middeleeuwse wallen, die overigens al een stuk kleiner waren dan de oude Etruskische muren!

Tot op de dag van vandaag staat Volterra economisch zwak. De enige echte nijverheid is de bewerking van albast, die men als kunstambacht probeert te promoten. Verder zijn het erg geaccidenteerde terrein, de (nog steeds) relatief grote afstand van redelijk comfortabele verbindingswegen en (al helemaal) het openbaar vervoer even zovele remmingen op een vlotte ontwikkeling. De ligging tenslotte van het historische centrum, hoog op een tufrots, is weliswaar een stevige toeristische troef, maar Volterra ligt in Toscane, en daarvoor zijn haar kunsthistorische schatten iets te beperkt.

Maar niet voor ons! Bij ons bezoek gaan we proberen om toch op de gevarieerdheid daarvan te wijzen, met, zoals steeds tijdens deze reis, een speciaal oog voor de Etrusken.

Porta all' Arco

Nog steeds is deze in oorsprong Etruskische poort een toegang tot de stad. We zeggen dan wel Etruskisch, maar eigenlijk zijn alleen de zijwanden origineel. De boog is, na de belegering door Sulla in 83 – 81 v. C., door de Romeinen herbouwd, en muur erboven is Middeleeuws.

Intrigerend zijn de 3 hoofden die erin zijn aangebracht, en waarvoor er nog steeds geen afdoende verklaring is. Is het een illustratie van de barbaarse traditie om de stadspoorten te versieren met hoofden van gesneuvelde vijanden? Zijn het Jupiter en de 2 Dioscuren? Of is het een voorstelling van de Capitolijnse 'trias' (Jupiter, Juno en Minerva)?

Een mooi verhaal i.v.m. deze poort valt af te lezen uit de herinneringssteen die tegen de buitenmuur is aangebracht. Toen op 1 juli 1944 de Duitse bezetter het plan wilde uitvoeren om de poort op te blazen in een (overigens vrij zinloze) poging om het Amerikaanse 5° leger tegen te houden, konden de inwoners van Volterra dit verhinderen door aan de nazi's te beloven om in 24 uur de toegang tot de stad langs daar onmogelijk te maken. Met honderden hebben ze (inclusief vrouwen, kinderen en bejaarden!), onder het artillerievuur van de Amerikanen (die niet konden weten wat er daar gebeurde), de toegangsstraat opgebroken!

Via di Castello

Deze weg leidt naar een archeologisch park op de 'acropool' van de Etruskische stad. Al in de 13° E. werd er een fort gebouwd (de 'Rocca Vecchia'), die in 1472 – 75 een pendant kreeg met de Rocca Nuova. Beide constructies zijn in opdracht van de Florentijnen gebouwd: het eerste om de stad te verdedigen, het tweede bij wijze van straf: het bisschoppelijk paleis, de Dom en de woontorens die daar toen stonden

zijn ervoor afgebroken! Tegenwoordig is het complex een gevangenis 'di massime sicurezza': je geraakt er dus best niet in! Het park zelf is een beetje 'groene long' voor Volterra. In een deel daarvan worden opgravingen gedaan waarbij een complexe structuur van boven elkaar gebouwde middeleeuwse, Romeinse en Etruskische bouwwerken naar boven komt.

Museo Etrusco Guarnacci

Één van de grote Etruskische musea van Italië en dus ook één van de voornaamste redenen van een bezoek aan de stad. De collectie bestaat uitsluitend uit materiaal dat op in het

stadsgebied is gevonden, en dit is op zich al een afdoend bewijs van het belang van Volterra in de Etruskische tijd. In een, al bij al vrij kort, overzicht (dat verder beperkt blijft tot

de gelijkvloerse en 1° verdieping) wijs ik jullie op de voornaamste objecten, waarvan één type u ongetwijfeld zal bijblijven: de grafurnen, erg vaak in albast, haast steeds met de overledenen op het deksel en met een schitterende variatie van afbeeldingen van epische, mythologische en eschatologische aard. Het museum heeft er meer dan 600 van! En dan is de eigenlijke grote necropool van Volterra nog (letterlijk!) weggeleden bij één van de vele, vaak spectaculaire grondverschuivingen van de zgn. 'Balze'!

- In het 'Atrium' en in de zalen I en I bis zijn de oudste, nog 'villanoviaanse' grafvondsten geplaatst. Zo bevat zaal I bis een uiterst recente toevalsvondst: bij graafwerken met zwaar materiaal is een graf uit de VIII° E. verstoord (en is de inhoud ook gedeeltelijk vernield). Toch blijft er voldoende over om van een echt 'krijgersgraf' te spreken.

- De eigenlijke Etruskische afdeling begint vanaf zaal II. Let op:

II: klein brons en goudwerk; de grote stele van de krijger Avile Tite (± 560)

III: marmeren hoofd, wrschl. van Apollo (± 460); een Attische krater met krijgers (± 480); en verder de eerste reeks van urnen: een serie van 20 in de vorm van een huis (meestal zonder versiering, IV° E.) en een serie van 19 met bloemmotieven. Tenslotte, tegen de achterwand, de sarcofaag uit het hypogaeum van de Flavii, een enig exemplaar van dit type in Volterra!

IV: 26 urnen met demonen, gorgonen, maskers (II° - I° E.), zie N. 38, 43, 600

V: 23 urnen met fantastische wezens en schrikbarende dieren, zie N. 57 (vrouwelijke demon die met paarden uit de zee opduikt), 62 (Scylla), 120 (een grifioen in gevecht met een amazone).

VI: 35 urnen met 'afscheids' – voorstellingen en rouwprocessies, zie N. 154, met de rouwstoet van en magistraat

VII: 50 urnen die de tocht naar de onderwereld te paard voorstellen, zie N. 96 (een magistraat die afscheid neemt van zijn ouders, goed herkenbaar bij zijn paard – een slaaf reikt een zak aan met zijn goede en kwade daden, of is het een provisiezak?), 156 (een magistraat die afscheid neemt van zijn collega's), 121.

- In de tuin zijn architectonische fragmenten, stukken mozaïek, brokstukken uit de Romeinse Termen bijeen gebracht, samen met een Romeins beeld, de zgn. 'Prete Marzio'.

VIII: 28 urnen met afbeeldingen van de tocht naar de onderwereld in een rytuig (uit de laatste periode), zie N. 136 (met op het deksel de haruspex AULE LECU op het ogenblik dat hij de toekomst voorspelt aan de hand van een geitenlever die hij in zijn handen houdt).

IX: 30 urnen met de roof van Proserpina (zie N. 379, 183), de tocht naar de onderwereld in een vierspan (zie N. 170) en over zee (zie N. 276)

Opmerkelijk is de urne N. 131, met een schoolscène).

Via een trap bereik je de eerste verdieping. Tegen de wanden zijn Latijnse inscripties ingemetseld, en er staat ook een beeld voor Mgr. Guarnacci, de (18° -eeuwse) stichter van het museum. Verder staat er een kleine tufstenen urne (IV° E.), waarin in 1140 de relieken van de H. Clemens, één van de patroonheiligen van de stad, werden ondergebracht (zie het opschrift op het deksel). In de volgende zalen zijn Romeinse mozaïeken van uiteenlopende herkomst in de vloer ingelegd.

XIII: 54 urnen met uiteenlopende mythologische scènes, zie N. 497 (met o.a. de sage van de Minotaurus en de vlucht van Medea uit Corinthe).

XIV: o.a. 6 urnen met de mythe van Odysseus.

XV: Urnen met de verschijning van overleden echtgenoten aan hun vrouw. Een opmerkelijk bronzen beeldje staat hier (van een type dat ook in de Kirchner – collectie in Rome aanwezig is) en dat de poëtische naam van 'Avondschaduw' heeft gekregen. Een langgerekte figuur (57,5 cm.), waarvan men niet weet waar en wanneer het precies gevonden is, maar dat getuigt van een onthutsende moderniteit, en dat door Volterra als een soort embleem wordt gekoesterd. (Of staat hij in zaal XXII?)

XVI: 37 urnen met scènes uit de Thebaanse sagencyclus, zie 371 (de belegering van Thebe – de poort van Thebe ziet eruit als de Porta all' Arco van Volterra!), 163, 325, 326, 373, ... (Eteocles en Polynices, de zonen van Oidipous in een gevecht op leven en dood om de heerschappij over Thebe).

XVII: urnen met scènes uit de Trojaanse sagencyclus, zie 376 (het offer van Iphigeneia), 257, 254, ... (de 'roof' van Helena). (?). Verder staat er Hellenistisch aardewerk en interessant brons.

XVIII: waardevol Etruskisch goudwerk, o.a. rouwkronen. (?) Urnen met de verhalen rond Agamemnon en Odysseus, zie 268 (Polyfemus), 278 (Odysseus en de Sirenen). (Of staan die in zaal XIV?)

XIX: Terracotta urnedeksel van de 'Sposi' (II° E.?): één van de absolute pronkstukken van het museum, van een bijzondere realistische expressiviteit. (of staat het in XX?).

XX: 'honderden' Etruskisch – Romeinse' amforen en vazen in grijze ceramiek.

XXI: een collectie 'buccheri' uit Chiusi (het enige onderdeel van de verzameling dat niet uit Volterra afkomstig is).

XXII: o.a. 3 loden plaatjes met Etruskische opschriften.

XXIII: uiteenlopende voorwerpen: wapens, 'strigilli' (schraapmessen), munten. Dit is overigens de enige zaal in het museum die er nog net zo uitziet als toen het museum werd geopend in 1877.

XXIV: ook hier zijn er verschillende (vaak eenvoudige) voorwerpen in ivoor, been, brons (o.a. spiegels).

Albastmuseum

Sinds 2001 is er in de oude kloosterruimten van de S. Agostino, op privé-initiatief!, een historisch museum van het albast en de albastbewerking geopend. In een fraai gerestaureerd decor, en omgeven door een reeks uitgelezen antieke meubelen worden

Piazza dei Priori

Het burgerlijke centrum van Volterra, dat in zijn strenge Middeleeuwse vormen voor een stuk mee de indruk bepaalt die je van Volterra overhoudt: geen juichende stad! Gelukkig is er vaak de zon!

Het plein is gegroeid vanaf het begin van de 13^e E. met de bouw van de (meeste) gebouwen die er nu nog staan.

Om te beginnen het **Palazzo dei Priori** (het huidige Gemeentehuis). In 1258 was de bouw ervan klaar, en het is dan ook oudste Gemeentehuis van heel Toscane. Al vroeg kwam Volterra onder de invloed van Firenze, zoals blijkt uit de 'Marzocco'-leeuwen op de hoeken en uit de wapenschilden van de Florentijnse commissarissen, uitgevoerd in geglazuurd terracotta uit het atelier van de della Robbia's.

Binnenin functioneert het nog steeds als een gemeentehuis, met een raadzaal en een kabinet van de burgemeester, en zijn er, verspreid over wel 8 eeuwen, talrijke kunstenaars in actief geweest.

Piazza S. Giovanni

Als we over het plein naar het kruispunt van de Via Ricciarelli met de Via Roma en de Via Buonparenti gaan (en daar even oog hebben voor één van de meest pittoreske hoekjes van Volterra met zijn woontorens, torens en bovenverbindingen) en dan op de Via Roma opnieuw naar links gaan komen bij het religieuze centrum van Volterra: de Piazza San Giovanni, met de Doopkapel en de Dom.

De **Duomo** (gewijd aan Maria ten Hemel Opgenomen), in de 12^e E. begonnen en in de 13^e E. herbouwd met Pisaanse invloeden is in wezen een Romaanse kerk gebleven. De gevel oogt erg eenvoudig, met enkel in de centrale strook wat versiering rond het portaal: hier is de invloed van Pisa (of moeten we zeggen van Rome?) nog het duidelijkst, met zijn eenvoudige zuilen en halfmond tympan. De versiering is zuiver geometrisch.

Binnenin zijn de zo typisch Toscaanse afwisseling van bleek en donker marmer (zo lijkt het tenminste, want de kleuren – zowel van de zuilen als van de wanden – zijn geschilderd!), samen met de rondbogen de

XXV: de 'juwelenkamer' van het museum, met o.a. ook schitterend glaswerk.

enkele honderden albasten gebruiks- en siervoorwerpen uit de laatste eeuwen getoond. Het is verbonden met een 'bottega', waar de geïnteresseerde toerist terecht kan voor cadeau's en souvenirs allerhande.

Het tegenover liggende **Palazzo Pretorio** (oorspronkelijk het Palazzo del Capitano del Popolo) oogt zo mogelijk nog strenger! Het is een conglomeraat van meerdere gebouwen, waarin nu een aantal publieke diensten zijn ondergebracht, zoals bijv. de Post. Het rechter deel ervan bevat een oude woontoren, waaruit een niet al te best te identificeren dier steekt. Voor het volk is het ondubbelzinnig een varkentje en de toren heet dan ook toepasselijk de 'Torre del Porcellino'! Ook hier zijn een aantal wapenschilden in aangebracht.

Tenslotte is er, aangrenzend aan het Palazzo dei Priori, nog het **Palazzo Vescovile**, het Bisschoppelijk Paleis. Oorspronkelijk was dit een 'granaio', omdat er in de Middeleeuwen graan in werd opgeslagen. Toen de Florentijnen in 1472 het oude paleis op de 'acropool' verwoest hadden, trok de bisschop er in (hoewel niet onmiddellijk), en hij woont er nog steeds!

signalen van de genoemde stijlperiode. Maar het zou geen Italiaanse kerk zijn als er in de loop van de daarop volgende eeuwen niet enkele vrij ingrijpende ingrepen in zouden hebben plaats gevonden.

Er is om te beginnen de aanpassing van het basilicale karakter door een transept. En verder is in de loop van de 16^e E. de open dakstoel 'gedicht' met een 'cassetten' – plafond met bustes van heiligen (uit Volterra: de U wellicht welbekende Ugo, Lino, Giusto, Clemente, Attinea en Greciniana!).

De enkele keer dat we de kans hebben om op het werk van een Vlaams kunstenaar aan te wijzen zullen we dat niet laten! Het schilderij 'De Verheerlijking van Maria en Offertes van de Stad' (1571) op het 1° zij-altaar rechts is van de hand van de Bruggeling Pieter de Witte!

De meeste versiering is 16^e - 17^e -eeuws, en spreekt tegenwoordig minder aan. Dat is veel minder het geval in de enkele (houten) sculpturen die (veel) ouder zijn. In de eerste plaats de 'Kruisafname' (rechts in de dwarsbeuk), een gepolychromeerde groep van

rond 1228, en verder ook de 'Madonna dei Chierici' (in de linker transept) van rond 1400 en die door sommigen aan della Quercia wordt toegeschreven.

Tenslotte is er ook nog wat 'stenen' beeldhouwwerk te bewonderen. Zo is er de preekstoel (in de linker zijbeuk), die rond 1600 is samengesteld met fragmenten uit de 12e E. Hij steunt op 4 zuiltjes met mooie kapitelen, die op hun beurt op 2 leeuwen, een os en een stier met een satansgelaat steunen. De 'kuip' bestaat uit platen van meer dan één kunstenaar. Je herkent het Offer van Abraham, een Laatste Avondmaal en een Maria Boodschap met Bezoek.

De **klokkentoren** naast de kerk is 44 m. hoog, en hij is in 1493 gebouwd om de oude, die 10 m. hoger was, maar op instorten stond, te vervangen.

De **doopkapel** tenslotte zou begin 13e E. op de ruïnes van een heidense tempel gebouwd zijn. Hij is, zoals dat hoort, achthoekig. Maar enkel de gevel die naar de kerk gericht is, is met marmerstroken bezet: ook in Italië is het niet al goud wat blinkt!

Toch moet je even tot bij het (ook hier eenvoudige) portaal gaan en zien dat de hoofden van Christus, Maria en de Apostelen (het zijn er maar 11: Judas is weg gesaneerd!) in de drielobbige boogversiering van de deur aanwezig zijn.